

УДК 378.016-054.6:811.161.2

DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2021-70-56-64>

РОЗВИТОК САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ У ХОДІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКІЙ МОВИ

© Ротова Н.В.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про автора:

Ротова Наталія Володимирівна: ORCID: 0000-0002-3759-678; gona19@ukr.net; кандидат філологічних наук, доцент кафедри Українознавства і політології; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська 16, м. Харків, 61003, Україна.

У статті розкрито значущість самоосвіти в професійному навчанні протягом життя, при якому основним суб'єктом планування, організації, регулювання та здійснення освіти може виступати тільки сама особа, а процес набуття освіти переростає в процес самоосвіти.

Авторкою зазначено, що переважна кількість студентів вищих навчальних закладів не готові і не вміють ефективно організувати процес своєї самоосвіти. Сьогодні самостійна робота студента є одним із головних компонентів у загальній структурі навчального процесу у ЗВО взагалі і зі студентами-іноземцями зокрема.

Наголошено, що важливість цієї проблеми пов'язана також із новою роллю самостійної роботи, яку вона набуває у зв'язку з переходом на компетентнісну парадигму освіти, а також необхідністю адаптуватися до повноцінного навчання в умовах пандемії. Крім того, специфіка іноземної мови полягає в тому, що мови не можна навчити, мові можна тільки навчитися, тобто студент повинен проявити максимум активності і самостійності в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Авторкою визначено, що, по суті, якість засвоєння навчального матеріалу, зокрема самоосвітнього, безпосередньо залежить від виконання студентом декількох простих правил – багаторазова, планомірна і цілеспрямована обробка навчального матеріалу забезпечує його надійне закріплення в довготривалій пам'яті.

Зауважено, що самоосвітня компетентність є однією з найбільш актуальних компетентностей, які повинні бути сформовані в студентів в освітньому процесі ЗВО. Самостійна робота дозволяє розширювати світогляд за рахунок засвоєння лінгвоукраїнознавчої інформації, змінити ставлення до мови, що вивчається, у позитивний бік, а також формувати у студентів уміння вчитися самостійно не лише у ЗВО, але й все життя. Особливо актуальним у процесі самостійної роботи іноземних студентів стає розвиток мотивації, інтересу до вивчення української мови, дисциплін за фахом, тому що саме ці якості складають внутрішній результат навчальної діяльності.

Самоосвітня компетентність формується на основі надбання досвіду самостійних спроб і досягнень у самоосвітній діяльності, вироблення власної індивідуальної системи навчання, поступового переходу від копіювання зразків самоосвіти до створення його власної моделі, включення самоосвіти в спосіб життя студента.

Ключові слова: самоосвіта в професійному навчанні, планування, організація, регулювання та здійснення освіти, компетентнісна парадигма освіти, мотивація навчальної діяльності.

Ротова Н.В. «Развитие самообразовательной компетенции студентов-иностранцев в ходе обучения украинскому языку»

В статье раскрыта значимость самообразования в профессиональном обучении в течение жизни, при котором основным субъектом планирования, организации, регулирования и осуществления образования может выступать только сам человек, а процесс получения образования перерастает в процесс самообразования.

Автором отмечено, что подавляющее количество студентов высших учебных заведений не готовы и не умеют эффективно организовать процесс своего самообразования. Сегодня самостоятельная работа студента является одним из главных компонентов в общей структуре учебного процесса в ЗВО в целом и со студентами-иностранцами в частности.

Отмечено, что важность этой проблемы связана также с новой ролью самостоятельной работы, которую она приобретает в связи с переходом на компетентностную парадигму образования, а также необходимостью адаптироваться к полноценному обучению в условиях пандемии. Кроме того,

специфика иностранного языка заключается в том, что языку нельзя научить, языку можно только научиться, то есть студент должен проявить максимум активности и самостоятельности во всех видах речевой деятельности.

Автором определено, что, по сути, качество усвоения учебного материала, в частности самообразовательного, напрямую зависит от выполнения студентом нескольких простых правил – многократная, планомерная и целенаправленная обработка учебного материала обеспечивает его надежное закрепление в долговременной памяти.

Отмечено, что самообразовательная компетентность является одной из наиболее актуальных компетенций, которые должны быть сформированы у студентов в образовательном процессе вуза. Самостоятельная работа позволяет расширять кругозор за счет усвоения лингвострановедческого информации, изменить отношение к изучаемому языку в положительную сторону, а также формировать у студентов умение учиться самостоятельно не только в вузе, но и всю жизнь. Особенно актуальным в процессе самостоятельной работы иностранных студентов становится развитие мотивации, интереса к изучению украинского языка, дисциплин по специальности, так как именно эти качества составляют внутренний результат учебной деятельности.

Самообразовательная компетентность формируется на основе достижения опыта самостоятельных попыток и достижений в самообразовательной деятельности, выработки собственной индивидуальной системы обучения, перехода от копирования образцов самообразования к созданию его собственной модели, включение самообразования в образ жизни студента.

Ключевые слова: самообразование в профессиональном обучении, планирование, организация, регулирование и осуществление образования, компетентностный парадигма образования, мотивация учебной деятельности.

N. Rotova "Developing foreign students' self-education competence in the course of learning the Ukrainian language"

The article describes the significance of self-education in vocational lifelong learning, in which the person him/herself can only act as the main subject of planning, organization, and regulation of education, and the process of acquiring education turns into the process of self-education.

The author indicates that the vast majority of students of higher education establishments are not ready and cannot effectively organize the process of their self-education. Today, independent work of students is one of the main components in the overall structure of the educational process in general and in case of foreign students in particular.

It is emphasized that the importance of this question is also related to the new role of independent work, which it acquires in connection with the transition to the competent paradigm of education, as well as in regard to the need to adapt to full-fledged training in a pandemic. In addition, the specificity of the foreign language is that the language cannot be taught, the language can only be learned, i.e. the student must manifest the maximum activity and independence in all types of speech activities.

The author determines that, in general, the quality of assimilation of educational material, in particular self-education, directly depends on the implementation of several simple rules by students – multiple, systematic and purposeful processing of educational material ensures its reliable fixation in the long-term memory.

It is emphasized that self-education competence is one of the most relevant competences that should be formed in students in the educational process of higher education institutions. Independent work allows expanding the worldview by means of assimilating linguistic and country studies information, changing the attitude towards the language studied in a positive direction, as well as shaping students' understanding of the necessity to study not only at higher education institutions, but also throughout life. Particular emphasis in the process of foreign students' independent work is placed on the development of motivation and interest in learning the Ukrainian language as well as specialized disciplines, since these very qualities form the internal outcomes of students' educational activity.

Self-education competence is formed on the basis of the experience of independent attempts and achievements in self-education activity, the development of one's own individual training system, a gradual transition from copying self-education samples to creating one's own self-education model, the inclusion of self-education in the lifestyle of students.

Keywords: self-education in vocational training, planning, organization, regulation and implementation of education, competent paradigm of education, motivation in educational activity.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Кожна історична епоха створює свою власну модель освіти. Зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві, вимагають перегляд парадигми освіти, що передбачає його модернізацію, розробку нової моделі вищої школи, підготовку відповідних державних освітніх стандартів. У зв'язку із цим створюється сучасна модель випускника ЗВО, що містить принципово нові вимоги до майбутнього фахівця і відповідає потребам сучасного суспільства. Сьогодні основна мета професійної освіти полягає в підготовці висококваліфікованих компетентних фахівців, здатних до професійного росту та професійної мобільності в умовах інформатизації суспільства і розвитку нових наукомістких технологій.

У сучасному суспільстві безперервна самоосвіта стає однією з головних умов прогресу людського суспільства, світу в цілому і, звичайно, умовою життєвого успіху окремо взятої особистості. Особливого значення набуває самоосвіта в контексті навчання протягом життя, при якому основним суб'єктом планування, організації, регулювання та здійснення освіти може виступати тільки сама особа, а процес набуття освіти переростає в процес самоосвіти.

Таким чином, у сучасних умовах необхідність у самоосвіті викликана, перш за все, потребами суспільства і самої людини. Разом із тим, більшість студентів вищих навчальних закладів не готові і не вміють ефективно організувати процес своєї самоосвіти. Отже, актуалізується проблема формування самоосвітньої компетенції студентів ЗВО, розв'язання якої буде сприяти підвищенню якості підготовки майбутніх фахівців у контексті глобалізації освіти і підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній науково-педагогічній літературі накопичено значну кількість робіт, у яких досліджується згадана проблема.

Увага до проблеми самостійного здобуття освіти започаткована давно і залишається актуальною сьогодні, адже саме самоосвіта відіграє домінуючу роль серед інших видів навчальної діяльності. Відомі мислителі минувшини: Я.-А. Коменський, Дж. Локк, Г. Сковорода, К. Ушинський – уважали самоосвіту головним засобом розвитку людини. Історичні аспекти проблеми самоосвіти

відображено в працях А.Я. Айзенберга, О.К. Громцева, П.Ф. Каптерева, Б.Ф. Райського, М.Н. Скаткіна та інших. Сутність, особливості та функції самоосвіти, його місце в професійній діяльності фахівця визначено в роботах Н.В. Кузьміної, Ю.Н. Кулюткіна, І.Л. Наумченко, Г.С. Сухобської тощо. Організація і керівництво самоосвітньою діяльністю проаналізовано в працях В.А. Белікова, М.І. Колбаско, В.Г. Риндак, Г.Н. Серікової, О.В. Усової тощо.

У роботах Г.С. Зборовського, І.М. Шахової, Е.А. Щукліної представлений соціологічний аспект проблеми самоосвіти. Шляхам та засобам формування усвідомлення необхідності і прагнення до самоосвіти присвятили роботи: А. Авдєєв, А. Айзенберг, М. Барболін, В. Беспалько, А. Брушлинський, І. Зарубінська, М. Князева, Г. Коджаспірова, Б. Коротяєв, М. Махмутов, І. Мернер, Н. Кубракова, Г. Кулагіна, А. Панфілова, О. Пометун, С. Сисоєва, А. Усова, О. Чеботарьова та ін.

У результаті аналізу досліджень А.К. Громцева, І.А. Зимньої, А.К. Маркової, П.І. Підкасистого, Р.Р. Сагітової, А.В. Хутірського, Е.С. Чеботарьової самоосвітня компетентність визначається нами як особисто професійна якість, що характеризує фахівця як суб'єкта, здатного до самостійної організації пізнавальної діяльності, спрямованої на безперервний саморозвиток професійних і загальнокультурних якостей і самовдосконалення.

Вітчизняні дослідники відносять самоосвітню компетентність до найбільш значущих ключових компетентностей сучасного фахівця. Найголовніше, щоб студент відчував себе суб'єктом діяльності і внутрішній стан його активності постійно викликав у ньому прагнення активно діяти, творчо мислити, творити самому. Самоосвітня компетентність виконує особливу роль у розвитку суб'єктності. Особистість фахівця розглядається в його внутрішньої цілісності, де професійне і особистісне тісно пов'язані із системою цінностей. Спеціаліст виступає як людина, орієнтована на виконання певних соціально-моральних функцій у суспільстві.

Як можна побачити з наведених джерел, сьогодні в методиці формування компетенції самостійного навчання акумульовано певний теоретичний багаж і є достатній практичний досвід в організації та управлінні позааудиторною самостійною роботою

студентів. Однак увага організації самоосвітньої роботи під час вивчення української мови іноземними студентами приділялася недостатньо. При традиційній формі навчання викладачеві, не змінюючи форм роботи, не вдається домогтися ефективного оволодіння мовою іноземними студентами, а виконувана ними самостійна робота зазвичай обмежується вивченням матеріалу, що подається викладачем на занятті, і виконанням вправ, визначених викладачем.

Особливої ваги проблема формування компетентності самоосвіти набула через упровадження карантинних заходів у всьому світі.

Мета статті – обґрунтувати нові методологічні підходи до формування самоосвітньої компетентності, яка є однією з найбільш актуальних компетентностей, що повинні бути сформовані в студентів у освітньому процесі ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що будь-яка діяльність досягає досконалості лише тоді, коли вона має регулярний характер. До оволодіння іноземною мовою (українською як іноземною) це стосується повною мірою, оскільки в цьому випадку йдеться про навчання мови і мовлення через усвідомлення необхідності в цьому самим студентом.

Крім того, специфіка іноземної мови полягає в тому, що мови не можна навчити, мові можна тільки навчитися, тобто студент повинен проявити максимум активності і самостійності в усіх видах мовленнєвої діяльності. Самостійна робота студента є одним із головних компонентів у загальній структурі навчального процесу у ЗВО.

Важливість проблеми пов'язана також із новою роллю самостійної роботи, яку вона набуває у зв'язку з переходом на компетентнісну парадигму освіти, в результаті чого така форма організації навчального часу стає провідною.

Таким чином, самоосвітня компетентність є однією з найбільш актуальних компетентностей, які повинні бути сформовані в студентів в освітньому процесі ЗВО.

На думку Є.М. Фоміної [12], самоосвітня компетентність – це якість особистості, що характеризує її здатність до систематичної, самостійно організованої пізнавальної діяльності, спрямованої на продовження своєї освіти в загальнокультурному і професійному аспектах. Самоосвітня компетентність

формується і розвивається в процесі діяльності, спрямованої на вироблення певних сценаріїв поведінки.

У зв'язку зі зміною парадигми освіти і посиленням акценту самоосвітньої діяльності, невід'ємною складовою професійної компетентності фахівця стає саме самоосвітня компетентність. Отже, самоосвітню компетентність ми розглядаємо як системоутворюючу, стрижневу, як таку, що детермінує формування інших ключових компетентностей, і є не тільки метою, а й засобом ефективного розвитку особистості в процесі освіти. Самоосвітня компетентність забезпечує змістовну й технологічну сторони професійного зростання майбутнього фахівця. Беручи за основу дослідження вище згаданих дослідників, можна виділити такі структурні компоненти самоосвітньої компетентності:

- мотиваційно-смысловий;
- когнітивний;
- організаційно-діяльнісний;
- оціночно-рефлексивний.

Мотиваційно-смысловий компонент передбачає потребу студента в самоосвіті, визначає позитивне ставлення й інтерес до самоосвітньої діяльності, забезпечує наявність самомотивації і усвідомлення як особистої, так і соціальної значущості самоосвітньої діяльності.

Когнітивний компонент має на увазі наявність системи знань (загальноосвітніх, предметних і професійних), умінь і навичок самоосвітньої діяльності, готовності і здатності до безперервної самоосвіти.

Організаційно-діяльнісний компонент передбачає володіння знаннями і вмінням планувати, організовувати і регулювати самоосвітній процес, використовувати сучасні методи пізнання, застосовувати результати самоосвітньої діяльності в конкретних ситуаціях професійної діяльності.

Рефлексивний компонент полягає в здатності самоаналізу і самооцінки, готовності до самоосвіти, адекватній оцінці результатів своєї самоосвітньої діяльності, володіння рефлексивними технологіями в галузі самоосвітньої діяльності.

Самоосвітня компетентність формується на основі надбання досвіду самостійних спроб і досягнень у самоосвітній діяльності, вироблення власної індивідуальної системи навчання, поступового переходу від копіювання зразків самоосвіти до створення його власної моделі, включення самоосвіти в спосіб життя особи.

За логікою розвитку самоосвітньої компетентності, у процесі її формування можна виділити такі етапи :

- адаптаційний етап;
- етап накопичення досвіду;
- самоосвітній етап.

На першому етапі відбувається входження студента в систему самоосвітньої діяльності. Метою адаптаційного етапу є актуалізація мотивів і виявлення сенсу самоосвітньої діяльності, розвиток у студента інтересу до пізнавальної діяльності, формування основ пошукової активності. Досвід самоосвітньої діяльності починає формуватися зі спроб самостійної постановки цілей своєї освітньої діяльності, що виростають надалі у власну самоосвітню систему фахівця. Як засоби актуалізації мотивів самоосвітньої діяльності виступають різноманітні життєві і професійні проблеми; суб'єктивні переживання студентами конфліктних ситуацій, реалізація можливості вільного вибору завдань, оцінки своєї готовності до вибору освітнього завдання.

Мета другого етапу – накопичення досвіду – полягає в засвоєнні вмій і навичок самоосвітньої діяльності, поступовий розвиток самостійної діяльності студента та вдосконалення його досвіду самоосвітньої діяльності. Цей етап процесу вирішує завдання розвитку індивідуальності студента; актуалізації сенсу і вдосконалення досвіду студентів у самоосвітній діяльності; активізації потреби в теоретичних знаннях і його інтеграції з професійною діяльністю; розвиток емоційно-вольових якостей студентів, їх самостійності; розвиток їхніх інтелектуальних можливостей.

Самоосвітня компетентність студента буде повністю сформована лише в тому випадку, якщо він самостійно зможе визначити проблему, знайти шляхи її розв'язання самостійно або за допомогою певних знань, також здобутих самостійно. Це завдання вирішується на заключному етапі.

Після завершення самоосвітнього етапу у студента формується здатність до критичного осмислення власної життєвої позиції, адекватна оцінка своїх особистісних і професійних досягнень, а також власна система самоосвіти. Слід зауважити, що такого рівня в сучасних умовах досягає порівняно невеликий відсоток студентів. Це призводить до необхідності проблемного і більш детального розгляду процесу формування самоосвітньої компетентності студентів, особливо тих, хто навчається на заочній формі навчання.

Необхідність вирішення проблеми розвитку самоосвітньої компетентності студентів заочної форми навчання робить актуальними питання організації їх самостійної роботи, її вдосконалення та систематизації.

Багато фахівців процес формування самоосвітньої компетентності студентів ЗВО представляють як складний процес переростання самостійної роботи студента в самоосвіту. Слід зазначити, що відповідним чином організована, методично правильно спланована самостійна робота розвиває у студентів здатність до самостійного пошуку необхідних знань, самостійного визначення мети, постановці завдань і їх вирішення, що і є основою самоосвітньої компетентності. Найважливішою умовою підвищення ефективності навчання є психологічна, теоретична і практична готовність студентів о самостійної роботи. Але, на жаль, досить часто рівень довузівської підготовки студентів не залежно від форми навчання буває досить низький. Отже, первинним завданням викладачів є "доучування" першокурсників методам самостійної роботи шляхом формування культури навчальної праці, щоб дозволити майбутньому фахівцю в подальшому не тільки адаптуватися до умов навчання у ЗВО, а й створити передумови постійного професійного зростання протягом трудової діяльності і саморозвитку протягом життя в цілому. Складність вирішення цього завдання вимагає від викладача постійного вдосконалення навчального процесу і, зокрема, постановки самостійної роботи студентів навчання на наукову основу.

Розглядаючи самостійну роботу студентів як запланований вид діяльності, який виконується за завданням і при методичному керівництві педагога, слід підкреслити, що основним завданням викладача виступає створення психолого-дидактичних умов для формування і розвитку самоосвітньої компетенції, а отже, і для стимулювання інтелектуальної ініціативи, мислення і професійного зростання майбутніх фахівців.

У системі вищої професійної освіти (як і в системі передвузівської підготовки іноземних учнів) формування самоосвітньої компетенції з іноземної (української як іноземної) мови передбачає:

1) оволодіння студентами комплексом мовленнєвих, мовних соціокультурних знань з іноземної (української як іноземної) мови і різних способів навчальної роботи з мовним

матеріалом, що є фундаментом самостійної пізнавальної діяльності, знань технологій самоосвіти, техніки роботи з довідковою літературою (когнітивний компонент);

2) розвиток уміння самоорганізації пізнавальної діяльності (вибір джерел пізнання і форм самоосвіти, планування, самоконтроль), уміння працювати з довідковою літературою та користуватися можливостями сучасних технологій, уміння долати мовні труднощі, навички самостійного оволодіння знаннями і вміннями при використанні різних джерел і в різних формах самоосвіти (діяльнісний компонент);

3) формування морально-вольових якостей особистості, активності і наполегливості в оволодінні мовою, розвиток потреби в мовній самоосвіті на засадах усвідомлення особистісної значущості постійного поповнення знань (афективний компонент).

Ми вважаємо, що самостійна робота повинна охоплювати різноманітні сторони навчальної роботи: що вивчає теоретичну і практичну розумову і внутрішньомовленнєву. Вона в значній мірі сприяє мобілізації навичок самоорганізації студента, його можливості проявити свої індивідуальні здібності. Самостійна робота дозволяє збагачувати світогляд за рахунок засвоєння лінгвокраїнознавчої інформації, допомагає зацікавити мовою і культурою українського народу, а також сформувати в іноземних студентів уміння вчитися самостійно не лише у ЗВО, але й все життя.

Особливо актуальним у процесі самостійної роботи іноземних студентів стає розвиток мотивації, інтересу до вивчення української мови, дисциплін за фахом, тому що саме ці якості складають визначальний результат навчальної діяльності.

Як правило, до ЗВО приходять люди з уже сформованими мотивами до навчання, ціннісними орієнтаціями, інтересами, зі своїми індивідуально-психологічними особливостями, які не можна не враховувати в навчальному процесі. Для успішної організації самостійної роботи у вищому навчальному закладі необхідна наявність певних об'єктивних і суб'єктивних умов.

До об'єктивних умов слід віднести: по-перше, матеріально-технічне забезпечення, що передбачає наявність необхідного аудиторного фонду і високий рівень оснащення аудиторій мультимедійним обладнанням. По-друге,

навчально-методичне та інформаційне забезпечення, що включає необхідну кількість навчальної літератури, навчально-методичних комплексів, навчальних матеріалів на електронних носіях, великий набір варіантів завдань і методичних рекомендацій з їх виконання в режимі індивідуальної самостійної роботи.

Причому навчальний матеріал за своєю структурою і методичною організацією повинен стати частиною цілісної інтегрованої системи навчання, бути орієнтованим на активні методи оволодіння знаннями, розвиток творчих здібностей студентів, перехід від масового до індивідуалізованого навчання з урахуванням потреб і можливостей особистості. Корисно використовувати і досвід провідних зарубіжних освітніх закладів, де традиційно роль самостійної роботи є визначальною, а також включати, як доповнення в навчальний процес, високоякісних автентичних підручників. По-третє, рівень кадрового забезпечення, наявність висококваліфікованих викладачів української мови як іноземної.

Суб'єктивні умови організації самостійної роботи залежать від суб'єктів навчального процесу і, перш за все, від їх готовності до реформування і саморозвитку.

Акцент на самостійну роботу вимагає переходу від традиційної системи викладання з провідним статусом викладача, який передає «готові» знання і формує репродуктивний вид мислення (дії «за зразком»), до системи навчання, в якій студент виступає як активний і високо вмотивований суб'єкт. Викладач здійснює організацію навчальної діяльності студента та управління нею, стимулюючи розвиток креативності, необхідної для майбутньої інноваційної активності. Особистісно орієнтоване (суб'єктне) навчання перш за все направлене на особистість і передбачає високу індивідуалізацію та диференціацію навчання в найширшому сенсі: альтернативність завдань, альтернативні курси тощо.

Основою реалізації суб'єктного навчання стає демократичний тип взаємин викладачів і студентів, що базується на співпраці, спільній творчості і взаємній допомозі. Такий підхід дає можливість особистості максимально реалізувати свої інтелектуальні здібності і навчитися працювати в колективі (команді).

Успіх від спільної діяльності багато в чому залежить від вибору оптимальних форм і видів занять для організації самостійної роботи.

При вивченні української іноземними студентами мови організація самостійної роботи повинна представляти єдність трьох взаємопов'язаних форм:

- аудиторна самостійна робота.
- позааудиторна самостійна робота.
- творча, зокрема науково-дослідницька.

Вибираючи оптимальні форми організації самостійної роботи, викладач прагне забезпечити максимальну мотивацію навчання, точно визначити обсяг завдання і розрахувати оптимальний час на його виконання з урахуванням індивідуальних можливостей кожного студента. Непосильний обсяг завдання і надмірно завищені вимоги різко знижують ефективність навчання.

У контексті вивчення української мови іноземними студентами необхідно виходити насамперед із того, що коли мова є засобом комунікації, а мовлення – спосіб цієї комунікації, то оволодіння засобами спілкування можливе тільки при створенні умов комунікативних проблемних навчальних ситуацій. Іншими словами, навчання спілкуванню і комунікації – це безпосередня взаємодія викладача і студента в ході навчання, тобто в рамках комунікативного навчального співробітництва.

Підготовчу ж роботу до такої діяльності – від виконання тренувальних завдань до аналітичної та пошукової роботи – краще здійснювати в режимі самостійної роботи.

Необхідність формування у студентів навичок і умінь самостійної роботи в процесі навчання викликана тим, що багато іноземних студентів не мають достатнього рівня роботи з науковою і художньою літературою, у деяких студентів відсутня внутрішня психологічна установка на необхідність самостійної роботи у позанавчальний час.

Ми поділяємо думку А. Є. Радченко [8], яка вважає, що для ефективності самостійної роботи студентів необхідний ряд умов:

- забезпечення правильного поєднання обсягів аудиторної та самостійної роботи;
- методично правильна організація роботи студента в аудиторії і поза аудиторії;
- забезпечення студента необхідними методичними матеріалами з метою перетворення процесу самостійної роботи у творчий процес;
- контроль за організацією і за ходом самостійної роботи і заходів, що заохочують студента до її якісного виконання.

Ми переконані, що в організації і керівництві самостійною роботою студентів-іноземців завжди є місце педагогічній творчості викладача. Успішність організації самостійної роботи визначається готовністю викладача конструювати, динамічно перебудовувати спільну інтелектуально-комунікативну діяльність зі студентами в конкретній навчальній ситуації.

При організації самостійної роботи іноземних студентів доцільно використовувати такі види роботи:

- читання адаптованих і оригінальних художніх текстів;
- читання літератури за фахом;
- реферування наукових статей;
- контрольні роботи;
- тести;
- конспектування і виконання вправ за електронними підручниками.

Основними формами контролю самостійної роботи є:

- усна відповідь;
- виконання тестів і контрольних робіт;
- науково-практичні конференції студентів;
- інформаційне повідомлення;
- позааудиторні заходи.

Слід також зазначити, що результативність самостійної роботи студентів багато в чому визначається наявністю активних методів її контролю, при цьому контроль не повинен бути самоціллю для викладача, а, перш за все, – стати мотивуючим фактором освітньої діяльності студента.

В Українській інженерно-педагогічній академії для іноземних студентів на заняттях з української мови відбувається активне впровадження самостійної роботи, як складової частини аудиторної роботи, що дозволяє змінити якісну сторону процесу навчання. На заняттях студенти не тільки репродукують отриману інформацію, а й виявляють вміння творчо підходити до придбання нових знань; у студентів відбувається додатковий розвиток аудиторних навичок. Робота з післятекстовими завданнями, питаннями для самоперевірки також сприяє ефективним результатам вивчення української мови. Упровадження самостійної роботи в хід навчального заняття сприяє демократизації навчального процесу та активізації навчальної діяльності студентів

Для домашньої самостійної роботи студентам-іноземцям пропонуються такі види самостійної роботи, як:

а) самостійне позааудиторне читання;

б) підготовка переказу текстів, виконання тестових завдань і вправ із різних видів мовленнєвої діяльності.

Організаційно-методичні принципи розробки завдань для самостійної роботи студентів визначаються нами таким чином:

1) завдання, орієнтовані на розвиток вираження думок студентів;

2) граматичні завдання-тести з різних тем;

3) завдання на діалогічність, що передбачає комунікативну діяльність між викладачем і студентами, а також між студентами;

4) багато завдань орієнтують студентів на пошук нової інформації для більш якісної професійної підготовки.

Конспектування навчального матеріалу також є одним із видів самостійної роботи студентів, що допомагає їм засвоїти новий матеріал і отримати певні знання з української мови та спеціальних дисциплін.

Практика свідчить, що в результаті конспектування відібраного матеріалу студенти привчаються до використання літератури за своєю майбутньою спеціальністю, у них формується потреба в самоосвіті. Крім того, законспектовані матеріали нададуть певну теоретичну допомогу після повернення студентів на батьківщину.

Таким чином, як одна з найважливіших складових навчального процесу, самостійна робота студента відіграє вирішальну роль у становленні

особистості майбутнього фахівця, тому що формування його міцних знань, умінь, навичок, розвиток його розумових здібностей можливе тільки в результаті власної, самостійної інтелектуальної і практичної діяльності. Освоїти самоосвітню компетентність і розкрити її можна тільки в активній діяльності, різновидом якої є самостійна діяльність.

Отже, викладач повинен не тільки давати знання, а й навчити студентів самостійно здобувати їх. По суті, якість засвоєння навчального матеріалу, зокрема самоосвітнього, безпосередньо залежить від виконання студентом декількох правил:

- багаторазова, планомірна і цілеспрямована обробка навчального

матеріалу забезпечує його надійне закріплення в довготривалій пам'яті;

- детальний конспект ведеться на основі запису лекцій, книг, консультацій викладачів, і, звичайно, у результаті усвідомлення, можливість передачі матеріалу своїми словами, роз'яснення його в першу чергу собі самому;

- слід дотримуватися плану, який повідомляється студентам заздалегідь, або, це стосується старших курсів, вони самі складають такий план;

- необхідно намагатися після вивчення кожного закінченого фрагменту матеріалу висловити свою думку, самостійно ставлячи питання, що допомагають його осмисленню;

- не можна залишати інформацію незрозумілою, завченою формально;

- у кінці вивчення курсу корисно скласти логічну схему матеріалу, що вивчався.

Висновки. Формування самоосвітньої компетентності – завдання, що зберігає свою актуальність, незважаючи на те, що проблемі самоосвіти в усі часи приділялася достатня увага. Ситуація, що склалася сьогодні на ринку праці, свідчить про те, що тільки ініціативні і самостійні фахівці, здатні постійно вдосконалюватися як професійно, так і в особистісному аспекті, є конкурентоспроможними і найбільш затребуваними професіоналами, що робить задачу формування готовності до самоосвіти актуальною для української вищої школи.

Отже, можна стверджувати, що формування самоосвітньої компетентності є однією з найголовніших цілей підготовки майбутнього фахівця в ході вивчення іноземної (української як іноземної) мови і є двостороннім процесом. З позиції студента – це управління самоосвітньою діяльністю і накопичення досвіду; з позиції викладача – це педагогічна підтримка становлення самоосвітньої культури, координування дій студента. Самоосвітня компетентність є інтегративною якістю особистості, що характеризує здатність до систематичної самостійно організованої пізнавальної діяльності, спрямованої на продовження своєї освіти в загальнокультурному і професійному аспектах. Ця компетентність розвивається самим суб'єктом, ним самим організовується і контролюється. Саме вона виступає одним із найголовніших проявів соціальної і професійної зрілості особистості.

Список використаних джерел

1. Будак В. Д. Якість педагогічної освіти – майбутнє України / В. Д. Будак // Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку : зб. ст. до традиційної IV Всеукр. наук.-пр. конф. – Миколаїв : Вид-во МФ НАУКМА, 2002. – С. 3–6.
2. Бухлова Н. В. Навчаємо вчитися : діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів / Н. В. Бухлова. – Київ : Вид. дім «Шкіл. світ» ; Вид. Л. Галіцина, 2006. – 128 с.
3. Бухлова Н. В. Організація освітньої діяльності / Н. В. Бухлова. – Харків : Основа, 2003. – 64 с.
4. Бухлова Н. В. Сутнісний зміст поняття «Самоосвітня компетентність» / Н. В. Бухлова // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2008. – № 1. – С. 4.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко ; гол. ред. Світлана Головка. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Зимняя И. А. Ключевые компетентности – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
8. Радченко А. Є. Професійна компетентність учителя. / А. Є. Радченко. – Харків : Основа, 2006. – 126 с.
9. Собчук І. М. Дистанційна освіта – освіта XXI століття / І. М. Собчук // Сучасна освіта. – 2008. – № 10. – С. 22.
10. Трансформація самостійної навчальної діяльності у готовність до професійного саморозвитку засобами технологій особистісно орієнтованого навчання : монографія / М. М. Бондар, Л. М. Журавська, Е. О. Остапенко, В. М. Пришляк, А. Г. Куценко. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2016. – 760 с.
11. Фомина Е. Н. Значение формирования самообразовательной компетентности у студентов средних профессиональных учебных заведений на современном этапе / Е. Н. Фомина // Интеграция методической (научно-методической) работы и системы повышения квалификации кадров : материалы VII Всерос. науч.-практ. конф. – Челябинск, 2006. – Ч. IV. – С. 153–157.
- Tekhnolohiyi nepererвної osvity: problemy, dosvid, perspektivy rozvytku, Vydavnytstvo Mykolaivskoi filii Natsionalnoho universytetu Kyievo-Mohylianska Akademiia, Mykolayiv, pp. 3-6.*
2. Bukhlova, NV 2006, *Navchayemo vchytysya : diahnostryka i formuvannya samoosvitnoyi kompetentnosti uchniv*, [We teach to learn: diagnosis and formation of self-educational competence of students] Vydavnychi dim Shkilnyi svit, Vydavnytstvo L Halitsyna, Kyiv.
3. Bukhlova, NV 2003, *Orhanizatsiya osvitnoyi diyalnosti*, [Organization of educational activities] Osnova, Kharkiv.
4. Bukhlova, NV 2008, 'Sutnisnyy zmist ponyattya Samoosvitnya kompetentnist' [The essence of the concept of "Self-educational competence"]], *Naukova skarbnytsya osvity Donechchyny*, no. 1, pp. 4.
5. Honcharenko, SU 1997, *Ukrayinskyy pedahohichnyy slovnyk*, [Ukrainian pedagogical dictionary] Lybid, Kyiv.
6. Akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy & Kremen, VH 2008, *Entsyklopediya osvity*, [Encyclopedia of Education] Yurinkom Inter, Kyiv.
7. Zymnyaya, YA 2003, 'Klyucheveye kompetentnosti – novaya paradyhma rezultata obrazovanyaya' [Key competencies - a new paradigm of educational outcomes], *Vyssee obrazovanye*, no. 5, pp. 34-42.
8. Radchenko, AYe 2006, *Profesiyna kompetentnist uchytelya*, [Professional competence of a teacher] Osnova, Kharkiv.
9. Sobchuk, IM 2008, 'Dystantsiyna osvita - osvita XXI stolittya' [Distance education - education of the XXI century], *Suchasna osvita*, no.10, pp. 22.
10. Bondar, MM, Zhuravska, LM, Ostapenko, EO, Pryshlyak, VM & Kutsenko, AH 2016, *Transformatsiya samostiynoyi navchalnoyi diyalnosti u hotovnist do profesiynoho samorozvytku zasobamy tekhnolohiy osobystisno oriyentovanoho navchannya*, [Transformation of independent educational activity into readiness for professional self-development by means of technologies of personality-oriented learning] Aspekt-Polihrad, Nizhyn.
11. Fomyna, EN 2006, 'Znachenye formirovaniya samoobrazovatelnoy kompetentnosti u studentov srednykh professyonalnykh uchebnykh zavedeniy na sovremennom etape' [The importance of the formation of self-educational competence among students of secondary vocational educational institutions at the present stage], *Yntehratsyya metodycheskoj (nauchno-metodycheskoj) raboty y systemy povysheniya kvalyfykatsyy kadrov*, Chelyabynsk, part IV, pp. 153-157.

References

1. Budak, VD 2002, 'Yakist pedahohichnoyi osvity – maybutnye Ukrayiny' [The quality of pedagogical education is the future of Ukraine],

Стаття надійшла до редакції 05.01.2021 р.